

Socialdemokraterna har bestämt sig för att villkorslöst säga ja till EU:s nya fördrag, Lissabonfördraget. Detta orsakar stor turbulens i de fackliga leden. FiB följer i sprickorna och söker svaren där allting började – på ett skolbygge i Vaxholm 2004.

MARTIN SCHIBBYE TEXT EVA WERNLID BILD

Det var en vanlig dag på jobbet. Johan Lindholm kontrollerade kollektivavtal på arbetsplatser för byggnadsfacket i Stockholm. På ett skolbygge i Vaxholm stötte facket sommaren 2004 på ett lettiskt bolag, Laval un Partneris, som saknade avtal och betalade de anställda 35 kronor i timmen. Förhandlingar ledde ingen vart och efter sex månader, den 2 november 2004 satte facket Laval i blockad.

Resten är nutidshistoria.

Men det finns två konkurrerande historieskrivningar.

Den enda är en berättelse om främlingsfientlighet och handlar om frustande ombudsmän i reflexvästar som skriker "Go home" till de lettiska arbetarna, berättad på Riksteaterns scen och i långa DN-artiklar.

Den andra handlar om att ett fackförbund som kräver att ett svenskt kollektivavtal ska gälla på skolbygget.

Lavalärendet som det kom att kallas adopterades av Svenskt Näringsliv, som trots att det inte gällde en av deras medlemsorganisationer, gav ekonomiska garantier för advokatkostnaderna och såg till att konflikten skickades ned till EG-domstolen för ett avgörande. Hade Byggnads rätt att blockera ett utländskt företag eller stred det mot EU:s regler om fri rörlighet för tjänster?

Skolbygget var på väg att bli ett symbolprojekt. Dom skulle falla i december 2007.

På Byggettans kontor i Solna stod champagnen på kylning. ▶

**35:-
i timmen**

**145:-
i timmen**

Striden om kollektivavtalen

► **156 mil från Vaxholm** och styrkeförhållandena på den svenska arbetsmarknaden skulle konflikten avgöras. Golvet i EG-domstolen med körsbärspanel klädda rättssal i Luxemburg, Salle Bleu, är täckt av en grå heltäckningsmatta. Salen saknar både dagsljusinsläpp och offentlig insyn.

Domstolen är vid en första anblick en juridisk arena. Men striderna de dömer är i högsta grad politiska.

Successivt har domstolen genom rättsfall efter rättsfall vuxit sig mäktigare och mäktigare. Inte en enda gång i domstolens historia har Europas ledare begränsat dess makt. Tvärtom.

I varje nytt fördrag har regeringarna ökat domstolens juridiska territorium. Det har inneburit att fler och fler politiska beslut som inte varit möjliga att fatta i folkvalda parlament, möjliggjorts.

Domarna dömer.

Och nu det blev torsk så det bara visslade om det.

Den 18 december 2007 slog EG-domstolens fast att Byggnads stridsåtgärder var olagliga – de svenska fackens blockad var ett hinder för friheten att erbjuda tjänster på EU:s inre marknad.

Domen slog ned mitt i den svenska modellen. Facket hann knappt hämta andan innan det blev tydligt att EG-domstolen höll på att skjuta in sig, och nu gick det snabbt: Viking, Ruffert och Luxemburg blev

»Under åren har det blivit mycket detaljer och fakta, det är så mycket av man knappt orkar prata om det, men jag har nu landat i att det viktiga är löftena inför folkomröstningen 1994.«

namn på nya domar som för den europeiska fackföreningsrörelsen i dag klingar lika allvarsamt som Stalingrad, Poltava och Dien Bien Phu – platser där historien vänder.

EG-domstolen slog gång på gång fast att det är oförenligt med EU:s lagar att det finns nationella regler som tvingar ett gästande företag att anpassa sina löner till nationella kollektivavtal.

Situationen verkade ur ett fackligt perspektiv hopplös.

Hur skulle kollektivavtalen kunna försvaras mot en ansiktslös domstol i Luxemburg?

I dag, fyra år efter blockaden är Johan Lindholm ordförande för Byggettan i Stockholm. Han har med stigande oro följt Vaxholmskonfliktens utveckling.

– Genom Lavaldomen upplever vi ett av de allvarligaste hoten mot fackföreningsrörelsen sedan början av 1900-talet, säger Johan Lindholm.

Lavals advokater har nyligen krävt 2,8 miljoner i skadestånd och osäkerheten om vad som behöver ändras i svensk lagstiftning framöver är stor och konflikten är fortfarande olöst.

– Under åren har det blivit mycket detaljer och fakta. Det är så mycket att man knappt orkar prata om det, men jag har nu landat i att det viktiga är löftena inför folkomröstningen om EU 1994. Vi blev lovade att kollektivavtalen skulle gälla. Jag är rädd för vad som sker om det här barkar hän och vi blir överkörda, vem kommer då få stå till svars?

Tittar man på vad LO sa inför folkomröstningen 1994 kan man förstå Johan Lindholms oro. I ett uttalande förkunnade LO:s styrelse efter att medlemskapsförhandlingarna avslutats: "EG [har] garanterat att man inte vill störa eller ingripa i den svenska arbetsrättstraditionen, vilket kommer att framgå i förhandlingsprotokollet." Att de fackliga organisationerna gick i god för EU-medlemskapet var en förutsättning för en seger för ja-sidan.

Den 13 november är det 14 år sedan folkomröstningen om EU.

En vecka senare, den 20 november, ska riksdagen säga ja eller nej till vad som förr kallades Nicefördraget och som efter att folken i Frankrike och Nederländerna röstat nej, går under namnet Lissabonfördraget.

En historiskt unik situation.

Johan Lindholm med flera tog i våras tillfället i akt och krävde inför sommarens LO-kongress att LO skulle verka för att riksdagen skjuter på godkännandet av Lissabonfördraget tills det klarlagts att den svenska modellen med kollektivavtal och konflikträtt kan bestå.

Johan Lindholm är ordförande för Byggettan i Stockholm och en av dem som tagit strid för garantier för kollektivavtalen.

EG-domstolens rättssal i Luxemburg. Här 156 mil från Vaxholm avgjordes Laval-målet.

Eftersom det är en grundlagsändring krävs tre fjärdedelsmajoritet i riksdagen för att fördraget ska godkännas. Socialdemokraterna kan med sina 130 ledamöter på egen hand tvinga regeringen att begära och få ett juridiskt bindande undantag.

– Att inte ställa detta krav vore ett svek mot svenska löntagare, sa Johan Lindholm inför LO:s kongress.

En utredning, (Stråthutredningen döpt efter utredare Claes Stråth, generaldirektör för Medlingsinstitutet), är också tillsatt av regeringen för att svara på frågan om vad Lavaldomen innebär för Sverige och ska komma med ett besked den 15 december.

Tanken var att om LO pressar socialdemokratin att sätta upp garantier för kollektivavtal och strejkrätt för att rösta ja till fördraget, skulle regeringen vara tvungen att förhandla om det med EU.

Lördagen den 31 maj 2008 öppnades LO-kongressen. På kongressens tredje dag, när det skulle handla om stategin för att motverka Lavaldomen framträdde motsättningarna i öppna dagar.

Johan Lindholm från Byggnads krävde att LO skulle ställa villkor för att underteckna fördraget och invänta Stråthutredningen.

Kravet fick stöd från en rad talare från Byggnads, Transport och Grafikerna, men inte av LO:s styrelse. Enligt Erland Olausson, LO-styrelsens föredragande i frågan, skulle det vara ett "jätteslag i luften" att villkora ratificeringen av Lissabonfördraget.

– Vi är totalt eniga om vad vi vill uppnå. Vi vill se till att strejkrätten på EU-nivå inte underordnas utan överordnas den fria rörligheten. Vi är överens om att svenska kollektivavtal ska gälla i Sverige. Men en punkt skiljer oss åt – styrelsen vill inte driva ett nej till EU:s nya fördrag om Lavalfrågan inte löses, sa Erland Olausson.

Debatten rasade i två och en halv timme.

Styrkan i kravet på garantier för kollektivavtalen var så stark att Erland Olausson inte vågade låta frågan gå till en sluten votering, i stället föreslog han att motionen skulle hänskjutas till kongressens redaktionsutskott.

► Någon timme senare, klockan 23.24, den 2 juni, skickades ett pressmeddelande ut med rubriken: *Inget ja till Lissabonfördraget förrän Lavalutredningens uppdrag är slutfört.*
En seger för de stridande fackförbunden.

En dryg vecka senare. Den 13 juni, skickades EU av nyheten att Irland röstat nej till Lissabonfördraget.
Den andra berättelsen om Vaxholm blev aldrig teater – men den var framträdande i den irländska debatten inför landets folkomröstning. I det enda land där frågan riktades till folket blev svaret: nej (Om någon brydde sig om vad 862 415 irländare tycker så vore det slutet för fördraget). EU:s fördrag ska antas med enhällighet.

Med Irlands nej och LO-kongressens beslut i bagaget reste s-riksdagsledamoten Morgan Johansson, den 2 oktober, upp till Stockholm från Skåne. Den socialdemokratiska riksdagsgruppen skulle hålla ett extrainsatt möte om ratificeringen av Lissabonfördraget. Morgan Johansson har varit en varm vän av EU sedan SSU-tiden. Redan 1990, som 20-åring motionerade han till SSU:s kongress om att behovet av att Sverige gick med i EU för att som han säger ”stoppa en allt mer aggressiv kapitalism”. Sedan dess har mycket hänt. Han är fortfarande en varm EU-vän, men anser att unionen i dag är annorlunda än den vi gick med i 1994.

– Den 18 december 2007, när Lavaldomen föll, förändrades spelplanen. Vi bjöd in EG-domstolen som med sitt beslut öppnade upp för lettiska kollektivavtal i Sverige, 35 kronor i timmen och bo på arbetsplatsen.

Under julhelgen läste han domen i sin helhet och bestämde sig.
– Om EG-domstolen går in för union busting måste vi sätta hårt mot hårt. Sverige ska vara med i EU, men vi behöver ju inte vara den mest godtrogna medlemmen.

På riksdagsgruppens möte argumen-

”Om EG-domstolen går in för union busting måste vi sätta hårt mot hårt,” tycker Morgan Johansson. Utöver miljö- och vänsterpartiets 41 mandat krävs 47 röster för att fälla fördraget i Riksdagen. Morgan Johansson kommer att lägga ner sin röst.

terade Morgan Johansson för en tredelad strategi.

– Vi kan inte medverka till att säga ja till Lissabonfördraget innan det är säkerställt att den svenska arbetsmarknadsmodellen kommer att överleva i EU. För det andra måste Stråthutredningen ”lösa frågan” och för det tredje måste den borgerliga regeringen binda sig vid lösningen.

Men försöken att övertyga majoriteten misslyckades. Efter debatten deklarerade han själv, Bo Bernhardsson, Claes-Göran Brandin och Leif Pagrotsky att de reserverade sig mot beslutet. Ett tiotal andra var av samma uppfattning men gick inte ut med sina namn.

– Vi deklarerade också att vi skulle avstå i slutomröstningen 20 november. Det är mycket sällan det blir reservationer i gruppen. Jag har suttit i riksdagsgruppen i tio år och det är första gången jag behövt göra det. Förhoppningsvis ska det aldrig behöva hända igen, säger Morgan Johansson.

Dagen efter, den 3 oktober, blev det offentliggjort att riksdagsgruppen kört över LO-kongressens beslut. Mona Sahlin säger till Sveriges Radio att ”fördraget ska inte kidnappas. Det är bättre än det gamla, och det får ett ja från oss socialdemokrater”.

Inom loppet av en vecka öppnar Mona Sahlin även en andra front och bjuder in det för LO-kollektivet måttligt populära miljöpartiet till en tolvårig allians och stänger dörren till vänsterpartiet.

Resultatet blir en facklig revolt. 16 av 18 LO-förbund protesterar. Tyngden i protesterna tvingar in socialdemokratin i en oorganiserat reträtt och det tolvåriga samarbetet överlever i knappt två dygn.

»Nyckeln ligger hos LO-ledningen, hade de sagt ”Stopp och belägg” hade vi aldrig hamnat här. Då hade riksdagsgruppen resonerat annorlunda.«

MORGAN JOHANSSON, RIKSDAGSLEDAMOT FÖR SOCIALDEMOKRATERNA.

Men beslutet att köra över LO-kongressen står fast. Mona Sahlin ska driva igenom Lissabonfördraget till varje pris och LO:s ordförande Wanja Lundby-Wedin är inne på samma linje.

Varför?
Varför vill inte Mona Sahlin och Wanja Lundby-Wedin ta en strid om de svenska kollektivavtalen och villkora ett ja till Lissabonfördraget?

Varför kräver de inte bindande undantag när förhandlingsläget är urstarkt?

Det enkla svaret är att Mona Sahlin och Wanja Lundby-Wedin bestämt sig för att Lissabonfördraget är bra för löntagarna. Och de vet att om Sverige inte antar det

skulle det sannolikt gå i graven – ”och därmed också löntagarnas framflyttade positioner”. Argumentet går ut på att EU:s rättighetstadga, där bland annat strejkrätten finns inskriven, flyttas ”från annexet till primärrätten”.

Men innebär det en förbättring?

De som begriper, som domarna i EG-domstolen, säger på juristprosa att det inte innebär ett smack: Blir det ett nytt Vaxholm kommer domstolen att döma på samma sätt igen eftersom den redan tillämpar motsvarande rättighetsskydd. Vår egen kommissionär Margot

Wallström har också på en direkt fråga från vänsterpartiets Eva-Britt Svensson sagt att: ”Kommissionen anser att denna rättspraxis inte på något sätt kommer att påverkas genom att stadgan görs juridiskt bindande.” Även LO-fackens egen advokat i Laval-målet, Ulf Öberg, är av samma uppfattning och anser att fördraget inte tillför några nya rättigheter till löntagarna.

Wanja Lundby-Wedin har som ett resultat av kritiken argumenterat att det på sikt måste ske förändringar på fördragsnivå. Men möjligheterna till det är små anser de fackliga kritikerna. Ingen i kommissionen vill ”öppna Pandoras ask” och omförhandla fördraget.

Men vilka argument hade kunnat få den socialdemokratiska riksdagsgruppen att ändra sig? Enligt Morgan Johansson finns det bara ett bra svar på den frågan.

– Nyckeln ligger hos LO-ledningen, hade de sagt ”Stopp och belägg” hade vi aldrig hamnat här. Då hade riksdagsgruppen resonerat annorlunda. Får vi besked om att LO-ledningen ändrar sig innan den 20 november så kan riksdagsgruppen ändra sig. Men chansen att det sker är minimal.

Beslutet att hasta fram ratificeringen och först säga ja och sedan utreda vad detta ja egentligen innebär, för rätten att vidta stridsåtgärder för att hindra lönedumping, har slagit upp stora sprickor inom fackföreningsrörelsen under hösten. Men försvarsstriden för kollektivavtalen har också skapat nya allianser över förbundsgränserna. Bakom kravet på att vänta med beslutet finns nu inte bara byggförbunden och Transport, vars medlemmar i första ledet känt av låglönekonkurrensen. Nu finns även samtliga LO-förbunds avdel-

ningar i Stockholms län, Västra-Götaland, Värmland, LO-distriktet i Skåne samt det socialdemokratiska partiet i Skåne, som är Sveriges största partidistrikt med 13 000 medlemmar.

Stockholms läns LO-distrikt, med 180 000 medlemmar, gick så långt att de dagen innan s-riksdagsgruppens möte skickade ut ett pressmeddelande med något så ovanligt som ett politiskt hot: om inte riksdagsgruppen skjuter på beslutet blir det svårt att argumentera för en röst på s i Europaparlamentsvalet, skrev distriktets ordförande Maria Bosdotter.

– Jag tycker att den socialdemokratiska riksdagsgruppen skulle kunna lägga ned sina röster och avge en röstförklaring: vi är inte emot fördraget men behöver ett uppskov. Det skulle innebära att fördraget inte antas eftersom det krävs tre fjärdedels majoritet i kammaren, säger Maria Bosdotter.

Hon anser också att den svenska modellen är hotad inte bara av Lavaldomen utan även av höjningarna i a-kasseavgifterna och den åtföljande medlemsflykten.

– Hela kollektivavtalsmodellen bygger på att vi är många, en majoritet bland de arbetande. Om vi inte är det så sitter vi där med lagstiftning istället för avtal. Det är en väldigt skicklig regering som hotar oss från alla möjliga håll, säger Maria Bosdotter.

Samtidigt som Svenskt Näringslivs jurister på Storgatan stridit för rätten till lönedumpning i EG-domstolens rättsal, har organisationsgraden inom fackföreningsrörelsen sjunkit. Mellan 2000 och 2006 minskade den med 0 till 1 procentenhet om året. 2007 var minskningen 4 procentenheter, från 77 till 73 procent.

Dessutom förlorade LO-förbunden 8 procent av sina medlemmar under 2007 och de fackliga a-kassorna så mycket som 10 procent av medlemmarna. Att det är resultatet av en medveten politik håller också Transports vice ordförande, Martin Virenius med om.

– Vill man vara konspiratoriskt lagd kan man fundera på om moderaterna resonerat så här: vi tar ingen strid om konflikträten

eller kollektivavtalen, det sköter domstolarna, utan vi säger att vi älskar dem och så slår vi i stället mot organisationsgraden och a-kassan.

– Utan kollektivavtal blir vårt system ett paradiset för social dumpning. Djungelns lag kommer att gälla, säger Martin Virenius och målar upp ett scenario där fackförbunden vid varje konflikt kommer släpas inför domstol, få böta och förnedras tills de knäcks.

– Vi måste komma ihåg att de amerikanska fackföreningarna krossades i domstolarna. De var starka, men så kom en dom här och en dom där, och till slut vågade man inte längre ta strid, lägger han till.

Fyra år efter Vaxholmsblockaden, och med bara några veckor kvar till riksdagens beslut börjar det hetta till. Insändarsidorna fylls med rubriker som "Fullfölj striden om kollektivavtalen" och "(s) måste säga nej till fördraget". Rapporterna om stormiga möten avlöser varandra. Lavaldomen utmanar inte bara den svenska modellen utan också sammanhållningen inom arbetarrörelsen.

I *LO-tidningen* (nr 34) bemöter Wanja Lundby-Wedin kritiken och menar att ilskan i de fackliga leden ska riktas mot "dem som har den politiska makten i riksdagen." Inte mot LO:s ledning.

Det är tydligt att LO-ledningen har övergivit Lissabonomröstningen som försvarslinje. Nu ska striden tas om innehåll i Stråthutredningen och frågan om ett nytt huvudavtal med Svenskt Näringsliv.

Tillbaka på Byggettans kontor i Solna är Johan Lindholm fast besluten om att försvarsstriden för kollektivavtalen ska tas vid Lissabonfördraget.

– Att ratificera Lissabonfördraget i dagsläget är som att gå in i en idrottsförening utan att läsa stadgarna, säger Johan Lindholm.

Han är irriterad över att den socialdemokratiska partigruppen och LO-ledningen inte har lyssnat och räds inte att sticka ut hakan och varna för konsekvenserna.

– Löntagarna i Sverige blev 1994 lovade att den svenska modellen skulle bevaras. Jag tror att banden mellan facket och partiet är

»Jag tycker att den socialdemokratiska riksdagsgruppen skulle kunna lägga ned sina röster och avge en röstförklaring: vi är inte emot fördraget men behöver ett uppskov.«

MARIA BOSDOTTER, ORDFÖRANDE I STOCKHOLMS LÄNS LO-DISTRIKT.

viktigt och här fanns all chans i världen att samverka i en fråga som engagerat många – men när den ena parten hamnar så långt från verkligheten, blir det svårt.

I dag tror inte Johan Lindholm att det längre är möjligt att skjuta på ratificeringen – Jag har hela tiden trott att budskapet skulle gå fram. Att de skulle lyssna. Men inte nu längre. Vi är inte mot fördraget men vi är dumma om vi inte tar chansen att säkerställa garantier för kollektivavtalen nu när det gäller.

Johan Lindholm har varit en av dem som "gasat" på i frågan om Lavaldomen som han själv uttrycker det. I tidningen *Byggett* skriver han att socialdemokratiens hantering av Lavalfallet i Europaparlamentet skadat partiet och "förutsättningarna för att vinna val".

– På sikt blir agerandet en grogrund för röstskolk. Gör vi ingenting så går vi mot ett tråkigt nederlag i valet till Europaparlamentet 2009. Jag är en av de fackliga företrädarna som kommer att få stå till svars inför medlemmarna. De kommer fråga: varför stod ni inte upp? Vi kommer att förlora till sverigedemokraterna och junilistan. Konsekvenserna kommer inte att märkas dagen efter en ratificering, men på sikt blir det stora smällar för våra organisationer.

Om företag från EU:s låglöneländer släpps lös, utan lagstiftning som ger facket rätt att gå i konflikt för svenska kollektivavtal, är den svenska arbetsmarknadsmodellens öde beseglade, menar Johan Lindholm.

När lågkonjunkturen slår till är han också oroad över följderna om arbetsmarknaden delas in i ett a- och ett b-lag.

– I dag är folk förbannade som en reaktion på utvecklingen, måvnga har åsikter om människor från andra länder och vi får lägga en massa kraft och tid på att förklara varför de här människorna är här. Att vi behöver arbetskraften, men att det finns företag som utnyttjar människorna. De är de verkliga bovarna, inte de som jobbar på byggena. Jag vet inte om alla orkar se hela bilden, säger Johan Lindholm och lägger till att det därför är viktigt att visa på svenska och utländska företag som inte har i byggbranschen att göra.

– Senast i raden är ju bygget under Årstabron, 45 kronor i timmen, elva timmar om dagen, sex dagar i veckan. Det finns inte en svensk löntagare som kan ställa upp på de premisserna. De har inte ens ett rum att lägga sig i, de går in och sover på ett lastbilsflak och är glada över att få tvätta händerna i varmt vatten. När man ger den bilden till medlemmarna så går det upp för dem att kollektivavtal är hörnstenen i svensk arbetsmarknadspolitik. Och det är det vi försvarar.

MARTIN SCHIBBYE ÄR REDAKTÖR FÖR *FIB/K* OCH FRILANSJOURNALIST. ARTIKELN BYGGER PÅ INTERVJUER GJORDA UNDER SISTA VECKAN I OKTOBER SAMT LÄSNING AV BLAND ANNAT *SÅ RÄDDAS DEN SVENSKA MODELLEN* AV GÖSTA TORSTENSSON. **LARS-IVAR JUNTTI** INTERVJUADE MARIA BOSDOTTER OCH **EVA WERNLID** FOTOGRAFERADE.

Maria Bosdotter anser att den socialdemokratiska riksdagsgruppen bör avstå från att rösta den 20 november.